

شیوه مستندسازی منابع در متون علمی (قسمت دوم)

Citation Style for Scientific Text (Part 2)

Zohreh Majdabadi Farahani

Payame – noor University

زهرة مجدآبادی فراهانی

دانشگاه پیام نور

Abstract

In order for the scientists and the academia to be able to communicate the research findings in a scientific, reliable, and consistent way, and in order to avoid plagiarism, a number of scientific guides for writing are published throughout the world. Among them, the Publication Manual of the American Psychological Association, as one of the most commonly used guides, suggests a specific style for reference citations in texts and reference lists at the end of the texts. In this article the most common types of coming reference in research articles are introduced. Finally we discuss the need for developing a guide for scientific style of writing in Farsi (i.e., Persian language).

Key words : reference citation, research paper, American Psychological Association (APA) manual.

Contact information : majdabadi@yahoo.com

چکیده

برای دستیابی به یک زبان مشترک برای انتقال یافته‌های پژوهشی و جلوگیری از سرقت ادبی، در سطح جهان شیوه‌نامه‌های متفاوتی برحسب نوع رشته علمی انتشار یافته است. یکی از رایجترین این شیوه‌نامه‌ها به انجمن روانشناسی آمریکا تعلق دارد. این انجمن در سال ۲۰۰۱ میلادی، راهنمایی را منتشر کرده که بخشی از آن به چگونگی استناد به منابع اختصاص یافته است. در این راهنما، استناد به منابع به شیوه نویسنده - تاریخ است و به دو نوع کلی تقسیم می‌شود: استناد به منابع در داخل متن و ارائه فهرست منابع در پایان متن. در ادامه قسمت اول این بار به شیوه‌های متداول نگارش فهرست منابع در مقاله‌های پژوهشی پرداخته می‌شود. در نهایت در مورد لزوم تدوین یک شیوه‌نامه علمی در داخل کشور بر اساس ساختار زبان فارسی بحث می‌شود.

واژه‌های کلیدی : مستندسازی منابع، مقاله پژوهشی، شیوه‌نامه انجمن روانشناسی آمریکا.

در شماره پیشین این مجله، در بحث از شیوه مستندسازی منابع بر مبنای راهنمای نشر انجمن روانشناسی آمریکا (۲۰۰۱) اشاره شد که مستندسازی منابع به دو نوع صورت می‌گیرد: استناد به منابع در داخل متن و فهرست منابع در پایان متن. در قسمت اول، استناد به منابع در داخل متن را از نظر گذراندیم. در اینجا به نحوه تدوین فهرست انواع منابع چاپی و الکترونیکی (اینترنتی) خواهیم پرداخت.

■ فهرست منابع

فهرست منابع در پایان مقاله، ارائه می‌شود. این فهرست، اطلاعات لازم برای شناسایی و بازیابی منابعی را فراهم می‌آورد که در متن مقاله به آنها استناد شده است. هر منبعی که در مقاله بدان استناد می‌شود باید در فهرست منابع نوشته شود. همچنین، هر مدخلی در فهرست منابع باید در متن مورد استناد قرار گیرد.

در ادامه، به قواعد اساسی در زمینه نحوه نگارش فهرست منابع اشاره می‌کنیم:

- فهرست منابع از صفحه جدید آغاز و واژه «منابع» در وسط صفحه نوشته می‌شود.
- در فهرست منابع، کلیه سطرها پس از اولین سطر هر مدخل ۱/۲۷ سانتیمتر (نصف اینچ) از حاشیه سمت راست برای منابع فارسی و از حاشیه سمت چپ برای منابع خارجی داخل می‌رود.
- مانند دیگر قسمتهای مقاله، فاصله سطرها از یکدیگر یک خط در میان است.
- نام خانوادگی نویسنده، سپس حرف اول نام او و سال انتشار نوشته می‌شود.
- در فهرست منابع نام خانوادگی نویسندگان به ترتیب حروف الفبا تنظیم می‌شود، منابع بدون نویسنده نیز با عنوانی که دارند در همان فهرست الفبایی آورده می‌شوند.
- اگر از نویسنده‌ای (یا نویسندگانی) بیش از یک منبع استناد شده باشد در فهرست منابع، ترتیب قرارگرفتن منابع مورد نظر برحسب سال انتشار خواهد بود؛ بدین ترتیب که منبع قدیمی‌تر، اول و منبع جدیدتر، بعد از

آن می‌آید؛ مثال:

کریمی، ی. (۱۳۷۹). روانشناسی اجتماعی. تهران: انتشارات ارسباران.

کریمی، ی. (۱۳۸۰). روانشناسی تربیتی. تهران: انتشارات ارسباران.

• اگر نویسنده‌ای در یک استناد به عنوان نویسنده تنها و در استنادی دیگر به عنوان اولین نویسنده یک گروه از نویسندگان باشد، در فهرست منابع، منبعی که دارای یک نویسنده است در ابتدا می‌آید؛ مثال:

منصور، م. (۱۳۷۹). روانشناسی ژنتیک: تحول روانی از تولد تا پیری. تهران: انتشارات سمت.

منصور، م و دادستان، پ. (۱۳۶۹). روانشناسی ژنتیک ۲. تهران: انتشارات ژرف.

• اگر منبعی وجود داشته باشند که اولین نویسنده آنها مشترک ولی نویسنده دوم و سوم آنها متفاوت باشد، بر اساس نام خانوادگی نویسنده دوم به ترتیب حروف الفبا مرتب می‌شوند و در صورتی که نویسنده دوم هم مشترک باشد، بر اساس نام خانوادگی نویسنده سوم به ترتیب حروف الفبا تنظیم می‌شوند؛ مثال:

آیت‌اللهی، م.، حبیب‌زاده، ا. و بخشعلی‌زاده، ش. (۱۳۸۳).

آیت‌اللهی، م.، مقیمی، ش.، طباطبایی، ا. و بخشعلی‌زاده، ش. (۱۳۸۲).

دلخوش، م.، کلاتری، ج. و تجریشی، ف. (۱۳۷۵).

دلخوش، م.، کلاتری، ج. و نعمت طاووسی، م. (۱۳۸۰).

• اگر به بیش از یک منبع از نویسنده یا نویسندگانی استناد شده است که در یک سال، انتشار یافته‌اند، منابع بر اساس عنوان آنها به ترتیب حروف الفبا مرتب می‌شوند. سپس بلافاصله در جلوی سال انتشار از حروف الفبا استفاده می‌شود (در مورد منابع خارجی این کار بدون در نظر گرفتن حروف A یا The باید صورت گیرد)؛ مثال:

دلخوش، م. (۱۳۷۹ الف).

دلخوش، م. (۱۳۷۹ ب).

هنگام استناد درون متنی این آثار از حروف الفبا همراه با سال انتشار استفاده می‌شود؛ بدین ترتیب خواننده می‌داند که به چه منبعی ارجاع داده شده است؛

مثال :

چندین مطالعه (دلخوش، ۱۳۷۹ الف، ۱۳۷۹ ب) نشان داده‌اند که ...

وقتی نام خانوادگی نویسندگان مشابه است آثار برحسب حرف اول نام آنها به ترتیب حروف الفبا نوشته می‌شوند؛ مثال :

احمدی، م. و رحیم زاده، س. (۱۳۸۱).

احمدی، ی. و یوسف نظری، ف. (۱۳۸۰).

در نگارش فهرست منابع خارجی برای آثار چند نویسنده‌ای، قبل از نام آخرین نویسنده از علامت "&" به جای "and" استفاده می‌شود.

Berndt, T. J., & Keefe, K. (1995).

اگر برای یک منبع خاص نام نویسنده ذکر نشده باشد، در فهرست منابع عنوان آن اثر در مکان نام نویسنده قرار می‌گیرد.

برای نگارش فهرست منابع خارجی، در صورتی که منبع نشریه تخصصی نباشد - مانند کتاب - اولین حرف از اولین کلمه عنوان و زیر عنوان بزرگ نوشته می‌شوند. اولین حرف دومین کلمه در واژه‌هایی که با خط تیره کوتاه به هم وصل شده‌اند بزرگ نوشته نمی‌شوند.

در فهرست منابع خارجی حرف اول کلیه کلمات اصلی عنوان نشریه‌های تخصصی، بزرگ نوشته می‌شود.

قالب پایه برای منابع چاپی

مقاله در نشریه‌های ادواری (برای مثال : نشریه

تخصصی، روزنامه و مجله)

نام خانوادگی اولین نویسنده، حرف اول نام، و نام خانوادگی دومین نویسنده، حرف اول نام. (سال انتشار). عنوان مقاله. عنوان نشریه ادواری، شماره مجلد، صفحه‌های مقاله.

عنوان نشریه ادواری و شماره مجلد به صورت ایرانیک نوشته می‌شود.

برای مقاله‌های مجله یا روزنامه، تاریخ انتشار (ماه و روز) و سال انتشار در داخل پرانتز نوشته می‌شود. برای مقاله‌های نشریه تخصصی، ذکر ماه یا روز

انتشار لازم نیست.

• اگر نشریه ادواری از شماره‌گذاری پیوسته در سرتاسر یک مجلد خاص استفاده می‌کند، صرفاً ذکر شماره مجلد کافی است ولی اگر هر شماره با صفحه یک آغاز می‌شود باید شماره نشر را نیز فهرست کرد؛ یعنی، عنوان نشریه ادواری، شماره مجلد (شماره نشر)، صفحه‌های مقاله.

• در صورتی که نشریه تخصصی شماره مجلد نداشته باشد، از ماه یا فصل برای مشخص کردن مقاله خاص استفاده می‌شود.

• در مورد مقاله‌هایی که در مجله چاپ می‌شوند، در داخل پرانتز پس از سال انتشار در مورد ماهنامه، ماه انتشار و در مورد هفته‌نامه ماه و روز انتشار نوشته می‌شوند.

مثال : مقاله در نشریه تخصصی

مظاهری، م. (۱۳۷۸). الگوهای دلبستگی کودکان پیش دبستانی.

مجله روانشناسی، ۳ (۴)، ۳۴۰-۳۲۰.

Harlow H. F. (1983). Fundamentals for preparing psychology journal article. *Journal of Comparative and Physiological Psychology*, 55, 893-896.

مثال : مقاله در مجله

غفاری مرند، م. (۱۳۸۴، ۲۴ اردیبهشت). تخلیه هیجانات. زن

روز، ۱۹۹۲، ۱۵-۱۴.

Kandel, E. R., & Squire, L. R. (2000, November 10).

Neuroscience : Breaking down scientific barriers to the study of brain and mind. *Science*, 290, 1113-1120.

مثال : مقاله در روزنامه

فیروزان، م. (۱۳۸۳، ۱۱ شهریور). بازنگری در شیوه‌های تعامل

فرهنگی با جهانیان. شرقی، ص ۱۷.

Schwartz, J. (1993, September 30). Obesity affects economic, social status. *The Washington Post*, pp. A1, A4.

نشریه‌های غیرادواری (برای مثال : کتاب، بروشور، گزارش)

مکان نویسنده قرار می‌گیرد و پس از آن نقطه گذاشته می‌شود؛ مثال :

The Arbinger Institute. (2000). Leadership and self-deception : Getting out of the box. San Francisco : Berrett – Koehler.

• برای آثار بدون نویسنده، عنوان اثر در مکان نویسنده قرار می‌گیرد؛ مثال :

Roget's college dictionary (4th ed.). (1985). New York : New American Library.

بخشی از نشریه‌های غیرادواری (برای مثال فصل یا مقاله‌ای از کتاب ویراستاری شده)

نام خانوادگی نویسنده، حرف اول نام. (سال انتشار). عنوان فصل یا مقاله. در حرف اول نام. نام خانوادگی ویراستار (مخفف واژه ویراستار)، عنوان کتاب (صفحه‌های فصل یا مقاله). مکان نشر : انتشارات.

• در استناد به این گونه منابع عنوان کتاب ایرانیک نوشته می‌شود.

• در منابع فارسی برای صفحه‌های فصل یا مقاله از مخفف صص. استفاده می‌گردد : (صص ۲۱-۱)
مثال : فصلی یا مقاله‌ای از کتاب ویراستاری شده

محمدی، م. (۱۳۵۹). *نقدی بر نظریه رفتاری نگری*. درج. احمدی (ویراستار)، مبانی نظریه‌های روانشناختی (صص ۶۰-۸۵). تهران : انتشارات آزاد.

Shea, J. D. (1992). Religion and sexual adjustment. In J. F. Schumaker (Ed.), Religion and mental health (pp. 70-84). New York : Oxford University Press.

قالب پایه برای منابع الکترونیکی (اینترنتی)

• منابع الکترونیکی نشریه‌های تخصصی شبکه‌ای، سایتها یا صفحه‌های وب، گروههای خبری، گروههای بحث مبتنی بر پست الکترونیکی یا وب، پایگاههای اطلاعاتی و خبر نامه‌های مبتنی بر پست الکترونیکی یا وب را در بر می‌گیرد.

نام خانوادگی نویسنده، حرف اول نام. (سال انتشار). عنوان اثر. مکان نشر : انتشارات.

• عنوان اثر به صورت ایرانیک نوشته می‌شود.

• برای مکان نشر نام شهر ذکر می‌شود.

• در صورت وجود نوبت چاپ و نوع جلد، پس از عنوان اثر این عناصر به ترتیب در داخل پرانتز آورده می‌شوند بدون آنکه ایرانیک نوشته شوند؛ به طور مثال، (چ. ششم، ج. دوم) و در مورد منابع خارجی (6th ed., Vol. 2)

مثال : کتاب :

سرمد، ز.، بازرگان، ع. و حجازی، ا. (۱۳۷۶). *روشهای تحقیق در علوم رفتاری*. تهران : نشر آگاه.

Calfee, R. C., & Valencia, R. R. (1991). APA guide to preparing manuscripts for journal publication. Washington, DC : American Psychological Association.

• برای کتاب ترجمه شده، پس از عنوان کتاب نام مترجم داخل پرانتز نوشته می‌شود و در آخر پس از نقطه، داخل پرانتز عبارت «تاریخ انتشار اثر اصلی» و سال انتشار اثر اصلی نوشته می‌شود؛ مثال :
براون، اچ. د. (۱۳۶۳). *اصول یادگیری و تدریس زبان (م. کیوانی، مترجم)*. تهران : مرکز نشر دانشگاهی. (تاریخ انتشار اثر اصلی ۱۹۸۰).

Laplace, P. S. (1951). A philosophical essay on probabilities (F. W. Truscott & F. L. Emory, Trans.). New York : Dover. (Original Work Published 1814).

• برای کتاب ویراستاری شده پس از نام خانوادگی و حرف اول نام ویراستار، شکل مخفف واژه ویراستار در داخل پرانتز نوشته و پس از پرانتز نقطه گذاشته می‌شود؛ مثال :

Gibbs, J. T., & Huang L. N. (Eds.). (1991). Children of color : Psychological interventions with minority youth. San Francisco : Jossey – Bass.

برای آثار گروهها به منزله نویسندگان، نام گروه در

of religion. Retrieved August 3, 2001, from

<http://Psywww.com/psyrelig/psyrelpre.htm>

مثال: سند شبکه‌ای مستقل (بدون تاریخ، بدون نویسنده)

Gender and society. (n.d.). Retrieved December 3,

2001, from <http://www.trinity.edu/~mkearl/gender.html>

html

مثال: سند شبکه‌ای در سایت دانشگاهی

Degelman, D., & Harris, M. L. (2000). *APA style*

essentials. Retrieved May 18, 2000, from Vanguard

University, Department of Psychology web site :

[http://www.Vanguard.edu/faculty/ddegelman/index](http://www.Vanguard.edu/faculty/ddegelman/index-cfm?doc_id=796)

-cfm?doc_id=796

سخن آخر

آنچه از نظر گذشت به نحوه استناد به منابع بر مبنای راهنمای نشر انجمن روانشناسی آمریکا (۲۰۰۱) اختصاص داشت. بی‌تردید آشنایی با شیوه‌های بین‌المللی نگارش علمی برای پژوهشگران یک ضرورت است تا بتوانند با زبانی که به طور جهانی قابل فهم باشد یافته‌هایشان را انتقال دهند، اما تدوین راهنمای نشر مقاله‌ها در نشریه‌های داخلی بر مبنای ساختار زبان فارسی نیز لازم است چه، پیروی از راهنمایی که بر اساس زبان غیرفارسی تنظیم شده‌اند نویسنده فارسی زبان را در برخی از عملیات مستندسازی دچار مشکل می‌سازد؛ به طور مثال، بخشهایی از شیوه‌های استناد به کتابهای ترجمه شده، ویراستاری شده و روزنامه که در این مقاله بدانها اشاره شد در زبان فارسی نامانوس هستند. در مجموع با گسترش پژوهشها در رشته‌های مختلف، نیاز به تدوین شیوه‌نامه علمی بیش از پیش احساس می‌شود. پیروی از اصول نگارش علمی افزون بر ایجاد هماهنگی، از سرقت ادبی که در حال حاضر مقدار آن هم کم نیست، به میزان زیادی خواهد کاست.

منابع

American Psychological Association. (2001).

Publication Manual of the American Psychological

نام خانوادگی نویسنده، حرف اول نام. (تاریخ انتشار). عنوان مقاله. عنوان نشریه تخصصی، شماره مجلد (شماره نشر). بازیابی شده در ماه، روز، سال، از منبع.

مثال: نسخه الکترونیکی مقاله نشریه تخصصی بازیابی شده از

پایگاه اطلاعاتی

Joseph, J. (2001). Separated twins and the genetics of

personality differences : a critique. *American*

Journal of Psychology, 114, 1-30. Retrieved August

8, 2001, from Master FILE Premier database.

مثال: نسخه الکترونیکی چکیده به دست آمده از پایگاه اطلاعاتی

Garrity, K., & Degelman, D. (1990). Effect of server

introduction on restaurant tipping, *Journal of*

Applied Social Psychology, 20, 168-172. Abstract

retrieved July 23, 2001, from PsycINFO database.

مثال: مقاله در نشریه تخصصی صرفاً اینترنتی

Fredrickson, B. L. (2000, March 7). Cultivating

positive emotions to optimize health and well -

being. *Prevention & Treatment*, 3, Article 000la.

Retrieved November 20, 2000, from : [http://](http://journals.apa.org/prevention/volume3/pre003000la.html)

[journals.apa.org/prevention/volume3/](http://journals.apa.org/prevention/volume3/pre003000la.html)

[pre003000la.html](http://journals.apa.org/prevention/volume3/pre003000la.html).

سند شبکه‌ای

نام خانوادگی نویسنده، حرف اول نام. (تاریخ انتشار). عنوان اثر. بازیابی شده در ماه، روز، سال، از منبع.

مثال: سند صرفاً شبکه‌ای

Boyles, S. (2001, November 14). *World diabetes day*

has people pondering their risk. Retrieved Nov. 16,

2001, form [http://my.webmd.com/content/article/](http://my.webmd.com/content/article/1667.51328)

[1667.51328](http://my.webmd.com/content/article/1667.51328)

مثال: سند شبکه‌ای مستقل (بدون تاریخ)

Nielsen, M. E. (n. d.). *Notable People in psychology*

cfm?doc_id = 796

Hacker, D. (n.d.). *APA Style : The Social Science.*

Retrieved July 7, 2004, from : http://www.dianahacker.com/resdoc/social_sciences/intext.html.

Neyhart, D., & Karpel, E. (2001). *Using American Psychological Association (APA) Format.* Retrieved November 8, 2004, from Purdue University web site : http://owl.english.purdue.edu/handouts/print/research/r_apa.html.

Association (5th ed.). Washington, DC : Author.

Cornell University Library IRPC Documentation

Committee. (2002). *APA Citation Style.* Retrieved January 3, 2004, from Cornell University website : http://campusgw.library.cornell.edu/newhelp/res_strategy/citing/apa.html.

Degelman, D., & Harris, M. L. (2004). *APA Style Essentials.* Retrieved June 6, 2004, from Vanguard University, Department of psychology website : <http://www.vanguard.edu/faculty/ddegelman/index>.